

Μακεδονικά

Τόμ. 3 (1956)

Ιστορικά περι Ναούσης εξ ανεκδότη χειρογράφου

Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης

doi: [10.12681/makedonika.1098](https://doi.org/10.12681/makedonika.1098)

Copyright © 2015, Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βασδραβέλλης Ι. Κ. (1956). Ιστορικά περι Ναούσης εξ ανεκδότη χειρογράφου. *Μακεδονικά*, 3, 126–141. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1098>

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙ ΝΑΟΥΣΗΣ ΕΞ ΑΝΕΚΔΟΤΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Ἀπὸ φιλικὴν διάθεσιν ¹ περιήλθε πρό τινος εἰς χεῖράς μου χειρόγραφον περὶ Ναούσης, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἰδρυσιν αὐτῆς, τὴν ἀκμὴν, τοὺς ἀγῶνας κατὰ τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλή, τὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ τὸν ἐπακολουθήσαντα μετὰ τινα ἔτη ἐποικισμὸν τῆς καταστραφείσης πόλεως. Τὸ χειρόγραφον εὐρίσκεται ἐντὸς πεπαλαιωμένου φακέλλου ἔχοντος ἐπιγραφὴν «Ἱστορικὸν Νιάουστας». Ἔχει διαστάσεις 0,15 × 0,20,5 καὶ εἶναι ἠριθμημένον μεταγενεστέρως δι' ἄλλης χεῖρός. Ἐπειδὴ ἡ ἀρίθμησις ἦτο λανθασμένη, ἐγένετο ἀπὸ τὸν γράφοντα νέα κατὰ σελίδας ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 1 - 19. Τὸ ἐξώφυλλον εἶναι λευκὸν καὶ πεπαλαιωμένον, ἡ δὲ γραφὴ δεικνύει ὅτι δὲν πρόκειται διὰ τὸ πρωτότυπον, ἀλλὰ δι' ἀντίγραφον μεταγενέστερον, γενόμενον, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς γραφῆς, περὶ τὰ ἔτη 1870 - 1880 ὑπ' ἀγνώστου ἀντιγραφέως, ὅστις πιθανῶς διώρθωσε γλωσσικῶς καὶ ὀρθογραφικῶς τὸ κείμενον. Τοῦτο συμπεραίνω ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς γνησίων γλωσσικῶν κειμένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐν Ναούσῃ, τὰ ὁποῖα ἔχω ὑπ' ὄψιν μου.

Τὸ χειρόγραφον εὐρίσκεται εἰς συλλογὴν καὶ ἄλλων ἐγγράφων τοῦ φακέλλου τοῦ ἱερομονάχου Καλλινίκου, ἀλλ' ἡ γραφὴ δὲν ἀνήκει εἰς τὸν Καλλινίκον. Ὅθεν ὁ συντάκτης τοῦ χειρογράφου εἶναι ἀνώνυμος καὶ ἀγνωστος Ναουσαῖος, ὅπως ἀγνωστος τυγχάνει καὶ ὁ ἀντιγραφεὺς.

Ὅπως διηγεῖται εἰς τὴν σελ. 15 τοῦ χειρογράφου ὁ ἀνώνυμος συντάκτης, διεσώθη εἰς τὸ χωρίον Γραμματικόβον (νῦν Ἄνω καὶ Κάτω Γραμματικὸν τῆς ἐπαρχίας Ἑορδαίας, πυρποληθὲν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον) μετὰ τοῦ πατρός του καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας του. Ὑπῆρξε λοιπὸν ὁ συντάκτης αὐτόπτης μάρτυς τῆς τραγικῆς ἐκείνης καταστροφῆς τῆς ἐνδόξου πόλεως κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ κατὰ τοῦτο αἱ παρεχόμεναι πληροφορίαι, ἰδίως διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εἶναι πολὺτιμοι καὶ συμπληρώνουν τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως. Εἶναι τὸ μόνον στίχαιον καὶ ἡ μοναδικὴ διήγησις αὐτόπτου

¹ Τὸ χειρόγραφον ἀνήκει εἰς τὸν ὑποστράτηγον ἐ.ά. κ. Ἀστεριάδην, τὸν ὁποῖον θερμοῦς εὐχαριστῶ ἐναυθὰ διὰ τὴν τοιαύτην παραχώρησιν.

μάρτυρος, ἥτις διεσώθη, διότι ὁ μὲν Κασομούλης¹ ἤκουσε τὰς διηγήσεις ἀπὸ ἐπιζώντας ἀγωνιστάς, ἀλλὰ καὶ ὁ Πλαταρίδης² ὑπὸ παρομοίας συνθήκας συνέταξε τὰ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου καθηγητοῦ Στουγιαννάκη δημοσιευθέντα μετ' ἐπεξεργασίαν καὶ πολλαπλῶς συμπληρωθέντα ἱστορικά του σημειώματα.

Ἡ ἀνεύρεσις τοῦ χειρογράφου συνέπεσε μὲ τ' ἀποκαλυπτήρια τῆς στηθείσης δαπάναις τοῦ ἐκλεκτοῦ πατριώτου τῆς Ναούσης βιομηχάνου κ. Θεοδ. Λαναρά ἐπιτυμβίου πλακὸς εἰς τὴν Ἀραπίτσαν κατὰ τὴν 1ην Ἰουνίου 1952 εἰς μνήμην τῶν τραγικῶς θανουσῶν γυναικῶν τῆς Ναούσης κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας. Προσκληθεὶς φιλοφρόνως παρὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Συλλόγου Ναουσαίων ὅπως παραστῶ εἰς τ' ἀποκαλυπτήρια, ἀνέγνωσα τὸ χειρόγραφον παρουσίᾳ τῶν κ. Λαναρά, τοῦ ἱατροῦ βουλευτοῦ Ἡμαθίας κ. Κ. Χατζηρηγοριάδῃ καὶ τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ Συλλόγου Ναουσαίων κ. Γ. Οἰκονομίδῃ, τὸ δὲ περιεχόμενον ἐπροξένησε μεγάλην ἐντύπωσιν καὶ συγκινήσιν ἀλλὰ καὶ ἀναμνήσεις, κληροδοτηθείσας ἐκ παραδόσεως εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς φίλους Ναουσαίους.

Ὁ συντάκτης τοῦ δημοσιευμένου χειρογράφου στηριζόμενος προφανῶς εἰς ὑπάρχουσαν τότε παράδοσιν θέτει τὴν ἴδρυσιν τῆς Ναούσης κατὰ τὰ ἔτη 1420 - 1423, εἴκοσι περίπου ἔτη πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀσχολεῖται μὲ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸν κλάδον τῆς οἰκογενείας τοῦ ἐπιφανοῦς στρατηγοῦ τοῦ Σουλτὰν Μουράτ τοῦ γνωστοῦ Γκαζῆ Ἑβρενός,³ ὅστις κατέλαβε τὰ Γενισὰ καὶ τὴν πέριξ περιοχὴν τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας διὰ διαφόρων, ὡς διηγείται, τεχνασμάτων καὶ ὄχι διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὀπλων. Ἡ διήγησις αὕτη ἔχει τι τὸ μυθικὸν τόσον διὰ τὴν τοπικὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως Σερρών μὲ τὰς 18 πλατάνους (σελ. χειρ. 3), ὅσον καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, παρουσιάζουσα ὁμοιότητα μὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Hammer⁴ καὶ τοῦ Γάλλου διπλωμάτου Cousinér y⁵ ἱστορούμενα.

¹ Ν ι κ. Κ α σ ο μ ο ὄ λ η, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ τῆς ἐπανάστασεως τῶν Ἑλλήνων. Ἀθήναι 1939 - 1943, τ. Α', σελ. 201 ἐξ.

² Ε ὕ σ τ. Σ τ ο υ γ ι α ν ν ᾶ κ η, Ἱστορία τῆς πόλεως Ναούσης. Ἐδεσσα 1925, ἰδίως εἰς τὰς σελ. ε' κέξ.

³ Ἡ πορεία, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν ὁ Γκαζῆ Ἑβρενός ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἀφίχθεις εἰς Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν (Δράμαν, Νευροκόπιον, Σέρρας κ.λ.π.) καὶ ἐκεῖθεν διελθὼν ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Θεσσαλονίκης (τοποθεσία Μπεξινὰ) εἰς Γενισὰ ὡς προπομπὸς τῶν στρατευμάτων τοῦ σουλτάνου, καὶ ἡ συνάντησις εἰς τὴν Ἀρχαίαν Πέλλαν (τοποθεσία Μπάνια) ἐνθυμίζει τὸ περιηγητικὸν (σεγιαχιάτ - ναμέ) τοῦ Ἑβλιᾶ Τσελεπῆ.

⁴ H a m m e r, Geschichte des Osmanischen Reiches. Staatverfassung τ. I, σελ. 166.

⁵ C o u s i n é r y, Voyage dans la Macédoine, σελ. 86.

Ὁ συντάκτης τοῦ χειρογράφου δὲν διμλεῖ περὶ τοῦ δέρματος τοῦ βουβάλου καὶ περὶ τῶν ἐκ πλατάνου ξυλίνων πασσάλων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐξετέθη τὸ τεμαχισθὲν εἰς λεπτότατον ἱμάντα δέρμα τοῦ βουβάλου, οἵτινες κατὰ τὸν Hammer ἀπετέλεσαν τὰ ἀρχικὰ ὄρια τοῦ ἀνεγερθέντος συνοικισμοῦ τῆς Ναούσης.¹

Τὸ χειρόγραφον ἀναγράφει ὅτι διὰ σουλτανικῆς παραχωρήσεως ὁ στρατηγὸς Ἐβρενός, γόνος τῆς μεγάλης τουρκικῆς στρατιωτικῆς οἰκογενείας,² ἐξέλεξε τὴν τοποθεσίαν ἐκείνην, ὅπου αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ καὶ αἱ φυσικαὶ δυνάμεις ἐκ τῶν πιπτόντων ὑδάτων καταπλήσσουν τὸν ἐπισκέπτῃν, ἵνα ἰδρῦσῃ πόλιν καὶ συγκεντρώσῃ κατοικοὺς ἐκ τῶν πέριξ συνοικισμῶν. Πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν ἑλλείψει ἄλλων πληροφοριῶν ὡς ἰδρυτὴν τῆς Ναούσης τὸν Τοῦρκον στρατηγὸν Ἀχμέτ Ἐβρενός, ὅστις ἀπέστειλε τὸν εὐνοούμενον του διδάσκαλον σείχην Λιάνην³ νὰ ἀνεγείρῃ τὰς πρώτας οἰκίας τῆ πόλεως. Καὶ πράγματι κατὰ τὸ χειρόγραφον ὁ Τοῦρκος διδάσκαλος ἔκτισεν ἔνδεκα οἰκίας εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Ναούσης καὶ παρὰ τὴν γνωστὴν τοποθεσίαν «Κιόσκι», ἀνήγειρε τὴν σκῆτην του, ὅπου καὶ διέμεινε καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη, μεταφερθέντων ἀργότερον τῶν ὀστέων του μετὰ τοῦ περιβάλλοντος τὸν τάφον χώματος εἰς Γενιτσὰ ὑπὸ τοῦ Ἐβρενός.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς διαμονῆς του εἰς Νάουσαν ὁ Τοῦρκος διδάσκαλος ἐπέτυχε νὰ μετοικήσῃ ἀρκετοὺς ἀπὸ τοὺς ὄρεινους κατοίκους τῆς λεγομένης Παλιονάουστας εἰς τὴν πόλιν. Ἡ Παλιονάουστα, ὅπως διαπιστοῦται ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα ἐρείπια, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπεσκέφθην, ἔκειτο ἐπὶ τῶν χαμηλοτέρων κορυφῶν τοῦ Βερμίου (τοποθεσία Τούρλια), περὶ τῆς τοιαύτης δὲ μετοικήσεως διασφύζεται εἰσέτι παράδοσις ἐν Ναούση. Τὸ χειρόγραφον ἀποκαλεῖ τοὺς πρώτους οἰκιστὰς τῆς Ναούσης ἡμιαγρούς,⁴ διότι οἱ κάτοικοι, ἀ-

¹ Παρομοίαν παράδοσιν διὰ τὴν κτῆσιν τῆς Καρχηδόνος ἀναφέρει ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς T. Livius (34,62) ἀλλὰ καὶ ὁ Γάλλος διπλωμάτης F. Beaujour εἰς τὸ ἔργον του Tableaux de Com. de la Grèce 1888 - 1897, ἀντλῶν προφανῶς ἐκ τῆς τουρκικῆς ἱστορίας τοῦ Γκαζῆ καὶ Ἀλῆ Ἐβρενός, ἀπογόνων τοῦ ἱστορουμένου, ἀναφέρει τὸν μῦθον περὶ τοῦ Ἐβρενός εἰς τὴν περιφέρειαν Γενιτσῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἰδιαιτέρως ἀρέσκονται, ὡς γνωστόν, εἰς τοὺς μύθους.

² C o u s i n é r y, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 42. Διασφύζονται εἰς Γενιτσὰ τὰ ἐρείπια τοῦ ἱεραίου καὶ ὁ τάφος τοῦ Ἐβρενός.

³ Ὁ Στουγιαννάκης γράφει Σέχ Λεαῆ. Νομίζω ὅτι πρόκειται περὶ σείχη ἄλλως τε τὸ δημοσιευόμενον χειρόγραφον ἀναγράφει Σιάχη.

⁴ Ὁ Σ τ ο υ γ ι α ν ν ά κ η ς, ἔνθ' ἀν. σελ. 47 ἐξ., γράφει ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν ὄρεινῶν αὐτῶν περιοχῶν κατήγοντο ἐκ τῶν θρρακικῶν φύλων τῶν Βρίγων (Στράβ. Γεωγρ. 7,24), οἵτινες, ἀναμιχθέντες μετ' αὐτοχθόνων Μακεδόνων καὶ πολλαπλῶς ταιπωρούμενοι ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καὶ ἄλλων ἐπιδρομῶν μεταγενεστέρων, διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὄρη ἰδρῦσαντες συνοικισμοὺς εἰς δυσπρόσιτους περιοχὰς καὶ περιπεσόντες ἀκολούθως εἰς βαρβαρότητα καὶ παρακμὴν.

ναγκασθέντες νὰ τραποῦν εἰς τὰ ὄρη ἕνεκα τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ δρώσεων καὶ ζήσαντες ἐπὶ μακρὸν μακρὰν τῶν κέντρων πολιτισμοῦ καὶ στερηθέντες τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν συνανθρώπων των, ἦτο πολὺ φυσικὸν νὰ περιπέσουν εἰς βαρβαρότητα καὶ πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν παρακμὴν.

Ὁ Ἀχμέτ Ἐβρενὸς ἐφρόντισε νὰ κατοχυρώσῃ τὴν Νάουσαν διὰ προνομίων σουλτανικῶν, τὸ κῦρος τῶν ὁποίων διετηρήθη μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Τὸ χάτιτ σερῖφ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐχορηγοῦντο τὰ προνόμια ταῦτα εἰς τὴν Νάουσαν, δὲν διεσώθη, οὔτε δὲ καὶ γραπτὴ τις πηγὴ ἀναφέρει ὅτι ἡ Νάουσα ἐπροστατεύετο ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῆς Βαλιντέ Σουλτάνας. Τὸ δημοσιευόμενον χειρόγραφον ἀναφέρει τὰ ἑξῆς προνόμια:

1) Τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἤσκει ὁ καντῆς (ιεροδίκης), ὅστις διωρίζετο ὡς γνωστὸν ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴν πύλην.

2) Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἤσκει βοεβόδας, ὅστις εἰσέπραττε καὶ τοὺς σουλτανικοὺς φόρους.

3) Οἱ καταβαλλόμενοι φόροι ἦσαν ἐλάχιστοι, ἀνερχόμενοι εἰς 900 γρόσια, τὰ ὁποῖα ἐδίδοντο εἰς τὸ περίφημον τζαμί τῶν Γενιτσῶν, ὅπου καὶ ὁ τάφος τοῦ Γκαζῆ Ἐβρενός.

4) Ἐπὶ πλέον φόρος συμβολικὸς εἰς μνήμην τοῦ Σείχη Λιάνη ἐκ δύο κηριῶν καθ' ἑκάστην, ἀναπτομένων ὑπὸ Ναουσαίων εἰς τὸν τάφον του εἰς Γενιτσά.

5) Οὐδεὶς Ὀθωμανὸς πλὴν τῶν δύο προαναφερθέντων ἐκπροσώπων τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ἠδύνατο νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Νάουσαν.

Ὁ Στουγιαννάκης¹ ἀρούμενος τὰς πληροφορίας ἀπὸ τὸν Πλαταρίδην, ὅστις ὁμως δὲν ἔζη κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἀπαριθμεῖ τὰ ἑξῆς προνόμια τῆς Ναούσης:

1) Τετρακόσια γρόσια, προερχόμενα ἐκ τοῦ φόρου δεκάτης ἐπὶ τῆς συγκομιδῆς τῶν κτημάτων, καὶ ἀνὰ δύο παρᾶδες κατὰ κάτοικον προωρίζοντο διὰ τὸ τζαμίον τοῦ Ἐβρενός εἰς Γενιτσά. Ἐπὶ πλέον οἱ Ναουσαῖοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ καίουν διαρκῶς λύχνον καὶ δύο κηρία εἰς τὸν τάφον τοῦ Σείχη Λιάνη. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸ σύνολον τοῦ ποσοῦ δὲν ὑπάρχει καὶ μεγάλη διαφορά, ἂν προσθέσωμεν εἰς τὰ 400 γρόσια, ποὺ γράφει ὁ Στουγιαννάκης, καὶ τοὺς δύο παρᾶδες κατ' ἄτομον· ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Σείχης ἐτάφη εἰς Τεκέν, ἀρμόζοντα εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν μεκτασλήδων, διότι οὐδαμόθεν ἔχομεν πληροφορίας ὅτι ὁ σείχης οὗτος ἀνήκειν εἰς τὴν αἵρεσιν ταύτην, τοσοῦτον μᾶλλον, καθόσον θὰ ἔφερεν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καὶ ἀνάλογον βαθμόν, ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν μεκτασλήδων, δερβίσης ἢ ντερβίς μπαμπᾶς.

¹ Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 51 κέξ.

Τὰ παραχωρηθέντα προνόμια ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Ναουσαίους σὺν τῇ παρῶδῳ τοῦ χρόνου νὰ δημιουργήσουν σπουδαίαν χειροτεχνίαν, κυρίως εἰς τὸν ὑφαντουργικὸν κλάδον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὄπλοποιίαν,¹ τὴν λεπτουργίαν καὶ τὴν βαφικὴν. Παραλλήλως καὶ ἡ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων δὲν ὑστέρησεν, ὥστε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Νάουσα νὰ σημειώσῃ ἑξαιρετικὴν ἀκμὴν, ἣ ὁποία ὅμως καὶ προεκάλεσε τὰς ὁρέξεις τοῦ Ἄλῃ πασᾶ Τεπελενλῆ, ὅστις μετὰ τὰς νίκας του κατὰ τῶν ληστάρχων συμπατριωτῶν του καὶ ἰδίως κατὰ τοῦ ἀποστάτου Μεχμέτ Πασβάνογλου ἔχαιρεν ἰδιαίτερας ὑπολήψεις παρὰ τῷ σουλτάνῳ.

Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐημερία τῶν Ναουσαίων, συντελούσης καὶ τῆς διαμάχης τῶν κοτζαμπασήδων, ἣ ὁποία πολλάκις ἐξημίωσε τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα τῶν ὑποδούλων, ὑπῆρξεν ἡ αἰτία διὰ ν' ἀρχίσουν ἀγῶνες φοβεροὶ μεταξὺ Ναουσαίων καὶ Ἄλῃ Τεπελενλῆ, διαρκέσαντες ἐπὶ δεκαετίαν, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν κατάληψιν τῆς Ναούσης κατὰ τὸ ἔτος 1804 ὑπὸ τῶν Ἄλβανῶν. Περὶ τῶν ἀγῶνων τούτων ἠσχολήθη ἐν εἰς ἄλλην μου ἐργασίαν.² Τὸ δημοσιεύμενον χειρόγραφον προσθέτει πλείστας πληροφορίας τοπικοῦ μὲν χαρακτήρος, χρῆσιμους ὅμως διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως. Ἐκεῖνο ὅμως, ποῦ ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, εἶναι τὸ ἀναμφισβήτητον γεγονός, ὅτι ἡ ἀντιζηλία τῶν προκρίτων καὶ αἱ κοινωνικαὶ διαμάχαι καὶ ἔριδες συνετέλεσαν εἰς τὴν ἑξασθένεισιν τῆς εὐημερίας τῆς πόλεως, ἀποτελούσης μοναδικὸν οἰκονομικὸν κέντρον ἐν τῇ Κεντρικοδυτικῇ Μακεδονίᾳ.

Τὰ γεγονότα τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ναούσης κατὰ τὸ 1822 ἐκτίθενται λεπτομερῶς ἐν τῷ χειρογράφῳ καὶ συμπληρῶνουν τὰ μέχρι σήμερον γνωστὰ ἐξ ἄλλων πηγῶν. Τὸ γραφόμενον περὶ τῆς προδοτικῆς διαγωγῆς τοῦ κοτζάμπασῃ Μάμαντῃ Δραγατᾶ, ἀντιπάλου τοῦ Ζαφειράκη, τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Στουγιαννάκης ἐμνημόνευσεν, ἀποδώσας σημασίαν μεγαλυτέραν κατὰ πολὺ τῆς πραγματικῆς, εἶναι μεμονωμένον γεγονός, στερούμενον βαθυτέρας σημασίας.

Ὁ Μάμαντης, θιγείς εἰς τὰ συμφέροντά του καὶ ὑποχρεωθεὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν ἔνεκα κοινοτικῶν καταχρήσεων, προσέφυγεν εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς καὶ τελικῶς προσεκολλήθη παρὰ τῷ Μεχμέτ Ἐμπούλουμποῦτῃ πασᾶ συνοδεύσας αὐτὸν κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἡρωϊκὴν ἀμυναν τῆς πόλεως. Τοῦτον βεβαίως ἐξεμεταλλεύθη, ἐχρησιμοποίησε καὶ ἐξέθεσε φυσικὰ πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν ἀγωνιζομένων διὰ τὴν ἐλευθερίαν των Ναουσαίων ὁ βαλῆς τῆς Θεσσαλονίκης, διὰ νὰ ἐπιτυγχάνῃ διαφόρους σκοπούς του. Τοιοῦτοι κακοὶ Ἕλληνες, γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *τουρκολάτρες*, ἐνεφανίσθησαν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλὰ τὸ μεμονωμένον αὐτὸ γεγονός

¹ Φιλήμονος, Δοκ. ἱστορ. Δ', σ. 433 κέξ. P o u q u e v i l l e, Voyage κλπ. σ. 3,7,95. Βλέπε καὶ L e a k e, Travels in Northern Greece, III, σ. 287.

² Βασδραβέλλης, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἀνεξαρτησίας Β' ἔκδ. σ. 32 ἐξ.

κατ' οὐδὲν ἀμαυρώνει τὴν αὐτοθυσίαν τῶν ἡρωϊκῶν κατοίκων τῆς πόλεως κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας. Τὸ ἔπος ἐκεῖνο, ἐκ τῶν ἀρίστων σελίδων τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας, ὑπῆρξε τὸ κριτήριον τῆς ὑπερόχου διαγωγῆς ὅλων τῶν κατοίκων τῆς ἡρωϊκῆς πόλεως.¹ Ἡ διαγωγή ἐνὸς ἀνδρός, σκεφθέντος μόνον τὰ συμφέροντά του καὶ ἀγνοήσαντος τὴν πατρίδα του, κατ' οὐδὲν μεταβάλλει τὸ ἱστορικὸν γεγονός, ὅτι ἡ Νάουσα καὶ οἱ Ναουσαῖοι ἐπολέμησαν ἡρωϊκώτατα καὶ ἐθυσιάσθησαν εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα χάριν τοῦ συμφέροντος τοῦ ὑπολοίπου ἔθνους.

ΤΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ

Ἐν περιλήψει πότε καὶ ἀπὸ ποῖον ἐκτίσθη ἡ Νάουσα.

Ἡ Νάουσα ἐκτίσθη περίπου ἕτη εἴκοσι πρὶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Αἴτιος τῆς τοιαύτης πράξεως ἔγινεν ὁ Χατζῆ Ἀχμέτ Ἐβρενόζογλους, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἀπόγονοι εἰσὶν αἱ γενεαὶ τοῦ Σελήμ Πασῆ, Ἀχμέτ Μπέγη, Ἰσοῦφ Μπέγη καὶ ἐσχάτως πρώτης τάξεως πασιᾶς ἀποβιώσας καὶ Χασὰν Μπέης Γιανιτσιώτης. Εἰς τὴν πόλιν Γιανιτσά ἔχει ἐπ' ὀνόματι καὶ τιμῇ τοῦ Χατζῆ Ἀχμέτ Ἐβρενόζογλου περιφημον τσιαμίον ὅπου κεῖται καὶ τὸ μνημα τοῦ ὄσην εὐλάβειαν ἔχομεν καὶ σέβας ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὅρους καὶ τρέχομεν ὡς εἰς δευτέρον Ἁγιον Τάφον, τόσην ἔχουν οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς τὸ τέμενος καὶ εἰς τὸ μνημα τοῦ Ἐβρενόζογλου. Σουλτανικὴ ἱερὰ διαταγὴ ὑπάρχει ὅσοι ἐκ τῶν πρώτης τάξεως πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ὑπαλλήλων πλησιάζουσιν ὥρα ὡς εἰς τὴν πόλιν Γιανιτσά νὰ μεταβοῦν καὶ προσκυνήσουν εἰς τὸ μνησθὲν τσιαμίον καθὼς καὶ ἐγίνετο.

¹ Ὡς μοὶ διηγήθη ὁ ἐκ Ναούσης σεβαστὸς φίλος βιομήχανος κ. Κύρος Κύρσης, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ὁ Ναουσαῖος προύχων Νικόλαος Γιαμαλῆς εἶχε σώσει τὴν ζωὴν Τούρκου ληστοῦ, καταδικασθέντος εἰς θάνατον, ἀσκήσας ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ Τούρκου διοικητοῦ. Μετὰ τινὰ ἕτη ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις ἐν Ναούσῃ, ὅταν δὲ ἡ ἡρωϊκὴ πόλις κατελήφθη, ὁ πρῶην ληστής, ὑπηρετῶν ὡς βαθμοφόρος εἰς τὸν στρατόν, ἔσπευσεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Γιαμαλῆ, μνήμων τοῦ εὐεργετήματος, ἵνα ἀνταποδώσῃ τὰ ὀφειλόμενα. Συνέστησεν εἰς τὸν Γιαμαλῆν νὰ ἐνδυθῇ τουρκικὴν ἐνδυμασίαν, παραλαβὼν δὲ καὶ τὰς δύο θυγατέρας, τὴν Ἀναστασίαν ἐτῶν 14 καὶ τὴν Γλυκερίαν ἐτῶν 7, μετέφερε ταύτας εἰς τὰ Κότσανα τῆς Σερβίας καὶ ἀπέκρυψε τὰς μικρὰς Ἑλληνίδας εἰς φιλικὴν τοῦ οἰκίαν. Ὁ δὲ Γιαμαλῆς εἶχεν ἀποκρυβῆ εἰς Ἐδεσσαν, ὅταν δὲ μετὰ πάροδον ἐτῶν, παρασχεθεῖσις συγγνώμης καὶ ἀμνηστίας ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ἤρχισεν ὁ ἐπαναπατρισμὸς τῶν διασωθέντων Ναουσαίων, πάλιν μερίμνη τοῦ πρῶην Τούρκου ληστοῦ ὁ πατὴρ μὲ τὰς χορσίδας ἐπανέκαμψεν εἰς Νάουσαν. Ἀργότερον ἡ μὲν Ἀναστασία ἐνυμφεύθη τὸν Ἀναστάσιον Κύρσην, ἡ δὲ Γλυκερία τὸν Πλατσούκαν.

Πώς πριν τῆς ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως μετέβησαν εἰς ταῦτα τὰ μέρη 2
Ἰθωμανοί.

Πρωτεύουσαν τότε ὁ τότε Σουλτάνος ἀπὸ τὸ ἔτος 1420 περίπου ἕως οἷου ἠλώθη ὑπ' αὐτοῦ ἡ Κωνσταντινούπολις εἶχεν τὴν Ἰαδριανούπολιν καὶ συνεχῶς ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν ἐπισκέπτοντο οἱ πεπαιδευμένοι κληρικοί, οἱ σοφώτεροι κατὰ Ἰθωμανῶν ἐβλιάδες (ἄγιοι), καὶ συμβούλια ἐπὶ συμβουλίῳν ἔκαμνον ἀντικείμενον ἔχοντες πῶς εὐκολώτερα νὰ κατακτήσουν καὶ ἐκτουρκίσουν τὴν ἀπέραντον Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν. Εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ συμβούλια ἔγινεν πρότασις νὰ κατηχηθοῦν οἱ κάτοικοι Μακεδονίας, Ἰηείρου, Θεσσαλίας καὶ σχεδὸν ὅλης τῆς νῦν λεγομένης Εὐρωπαικῆς Τουρκίας. Οὕτω λοιπὸν ἐξελέχθησαν οἱ μᾶλλον εἰδήμονες καὶ οἱ αὐταπαρνηταὶ ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς κατ' ἐκλογὴν τῶν μικροῦ ἀριθμοῦ ¹ ἐνόπλων καὶ ἐκίνησαν ἕκαστος εἰς τὸ μέρος, ὅπου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ἐγνώριζεν ἡ ἐπιθυμοῦσεν. Οὕτω καὶ ὁ μνησθεὶς Ἰβρενόζογλος, ὡς εἰς ἐκ τῶν ἐπισήμων, μὲ 18 αὐταπαρνηστὰς ἐκίνει διὰ τὴν Μακεδονίαν, ἔφθασεν εἰς Σέρρας μετὰ πολὺν ἢ ὀλίγον καιρὸν ἔνθα ἠσύχασαν ὀλίγας ἡμέρας. Ἰλοποιοὶ ὄντες εἶχον ἀπὸ μίαν ῥάβδον ξυλίνην ἕκαστος βοηθὸν τῆς ὁδοιπορίας των καὶ εἰς οὐβᾶ τῶν Σερρῶν θέσιν λεγομένην (ἔξω τῆς πόλεως ἐπίπεδον μέρος) ἕκαστος ἔπηξεν τὴν ῥάβδον τοῦ ὄρθιον καὶ ἀπεκοιμήθη πλησίον τῆς καὶ ὅτε ἐξύπνησαν εἶδον τὰς ῥάβδους των βλαστησάσας καὶ πρασίνοὺς εἰς τὰς κορυφὰς (Ἰθωμανικὸς μῦθος) ἕως σήμερον ὀνομάζεται τουρκιστὶ «ὄν σεκῆς τσινάρ»² ἡ θέσις αὕτη καὶ μὲ τάφρον μικρὸν περιτριγυρισμένη μᾶλλον ἔκτοτε ἢ μετὰ εἰς τιμὴν τῶν 18 ὁδοιπόρων τὰ ἐφύτευσαν οἱ μεταγενέστεροι τοὺς 18 πλατάνους, μόνον ὅπου τώρα εἶναι μικρὸν δάσος μὲ ὑπὲρ τὰ 100 δένδρα. Ἰο μνησθεὶς Ἰβρενόζογλος ἀπὸ τοὺς 18 τοὺς 13 ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐξαπέστειλεν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, Δράμα, Νευροκόπι καὶ λοιπὰ αὐτὸς μὲ τοὺς ὑπολοίπους, ὄλοι πέντε, ἔφθασαν εἰς Θεσσαλονίκην εἰς θέσιν «μπερ τσινάρ»,³ ὅπου ἕως σήμερον αὕτη ὀνομάζεται ἡ θέσις, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἀπὸ πέντε δένδρα, εἰς τιμὴν τῶν πέντε αὐταπαρνηστῶν φυτευθέντα τὴν τώρα εἶναι μικρὸν δάσος, θέσις παράλιος ἔξω τοῦ φρουρίου Θεσσαλονίκης,⁴ ὅπου γίνεται καθ' ἐκάστην καὶ κυρίως τὰς ἑορτὰς ὁ καλύτερος περίπατος τῶν Θεσσαλονικέων.

Ἰο Ἀχμέτ Ἰβρενόζογλος, ἀφοῦ εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἔστειλεν τοὺς ἐπιλοίπους νὰ κατηχήσουν τοὺς νοημονεστέρους καὶ ἐπιρροὴν ἔχοντας κατοίκοις, διὰ νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὸν Σουλτάνον (ὅτι δῆθεν θὰ σεβασθῆ τὴν

¹ Τὸ χειρόγραφον: μικρὸν ἀριθμὸν.

² Δέκα ὀκτὼ πλατάνια.

³ Πέντε πλατάνοι. Τὸ γνωστὸν Μπεξινάρ, ὅπως λέγεται σήμερα.

⁴ Ἰννοεὶ τὸ φρούριον Βαρδαρίου, τοῦ ὁποῦ σφίζονται ὑπολείμματα. Βλέπε διὰ τὰ φρούρια Θεσσαλονίκης Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η ν, Ἰστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας, Α'. Ἀρχεῖον Θεσσαλονίκης, σελ. 200.

θηρσκειαν, τὰ ἔθιμα ἐκάστης κοινωνίας, ἐκτὸς ὅσοι θεληματικῶς θελήσουν ἀσπασθοῦν τὸν Ἰσλαμισμόν, ἀφ' οὗ ἰδιαιτέρως κατηχηθοῦν καὶ ἐννοήσουν τὰς ὠφελείας του, οἱ τοιοῦτοι βεβαίως θὰ ἔχουν προνόμια καὶ πλεόν κτήματα ἐξ αὐτῶν πάμπολλα), τότε αὐτὸς καὶ ὁ νεανίας υἱὸς καὶ ὁ δάσκαλος τοῦ υἱοῦ του, ὀνομαζόμενος Σιάχη Λιάνης, ἐπῆγαν καὶ ἐτοποιητήθησαν εἰς Γιανιτσά, ὅπου τὰ πέριξ μέρη κατηχοῦσαν τοὺς κατοίκους καὶ ὡς κέντρον λάμβαναν τὰς εἰδήσεις περὶ τῆς προόδου τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Μακεδονίας κατηχητῶν. Μαθὼν ὁ τότε Σουλτάνος τὰς προόδους τοῦ Ἀχμέτ Ἐβρενόζογλου, ἔδραξεν τὸν καιρὸν καὶ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἔφθασεν ὄχι μὲ θόρυβον καὶ μεγάλας πομπὰς ἕως εἰς Γιανιτσά. Ὁ Ἐβρενόζογλος μετὰ τοῦ υἱοῦ του καὶ διδασκάλου του καὶ ὅσους ἄλλους ἠδυνήθη ἐβγήκεν εἰς προὔπαντησίν του ἕως τὴν μπάνια¹ νῦν λεγομένην (ὅπου τὸ πάλαι εἶχαν κτίσει τὴν πρωτεύουσάν των οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ὀνομάσαντές τὴν Πέλα· νῦν δὲ εὐκαταφρόνητον χωρίδιον, διηρημένον εἰς τρεῖς Ὀθωμανοὺς κτηματίας Θεσσαλονικεῖς καὶ κατοικούμενον ἀπὸ ζευγίτας Βουλγάρους. Ὁ Πομπήσιος Ρωμαῖος, ἀφοῦ εἰς τὴν ἐν Φαρσάλις μάχην κατετρόπωσεν καὶ Μακεδόνας | καὶ Θεσσαλοὺς Ἕλληνας καὶ λοιπούς, πρώτη του φροντίς ἦτον 5
 νὰ κατεδαφίσῃ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἔχνος νὰ μὴ φαίνεται ὅτι ἐκατοικεῖτο ἀπὸ ἀνθρώπους· καὶ οὕτω καὶ ἔγινεν, ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐρημία, οὔτε δένδρον πέριξ ἄφησεν, ὄχι σημεῖα ἀρχαιότητος· τοιοῦτος ὁ Πομπήσιος) καὶ λέγουσιν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Ἐβρενόζογλου, νεανίας ζωηρός, ἐχόρευεν τὸ ἄλογόν του ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως καὶ ἐβράδυνεν ὀλίγον νὰ προσκυνήσῃ τὸν βασιλέα του καὶ δι' αὐτὸ ὁ Σουλτάνος εἶπεν εἰς τὸν πατέρα του «πολὺ ἐλευθέραν ἀνατροφήν ἔλαβεν ὁ υἱός» (καὶ αὐτὸ ἐστάθη αἰτία καὶ κατόπιν ἐπότισε τὸν νεανίαν μὲ τὸ σερμπέτι εὐγεννοσθωμανιστὶ λεγόμενον, τὸ δηλητήριον). Τότε λέγουσιν ἐζήτησεν ὁ Ἐβρενόζογλος παρὰ τοῦ Σουλτάνου ὀλίγον τόπον, διὰ νὰ κτίσῃ πόλιν, ὅπου ἐκλέξῃ καὶ τὸν ἀρέσῃ δι' ἀνάπαυσίν του, καὶ τοῦ ἔγινεν ἡ χάρις καὶ μὲ ὅσα προνόμια ὁ ἴδιος θελήσει.

Οὕτω περιφερόμενος εἰς τὰ μέρη τὰ πλησιέστερα εἰς τὴν πόλιν Γιανιτσά ἤρρεσε τὴν θέσιν, ὅπου σήμερον κεῖται ἡ Νάουσσα, καὶ ἀφοῦ διέταξεν τὸν Σιάχη Λιάνη νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς κτίσεως καὶ συναθροίσεως κατοίκων ἀπὸ τὰ πέριξ, ἀνεχώρησεν ὁ ἴδιος διὰ τὴν Μέκαν (χατσηλίκι). Ὁ Σιάχης Λιάνης, ὡς λέγουσιν, διὰ τοῦ ἡμέρου τρόπου, τῆς καταπληκτικῆς του εὐγλωττίας καὶ γλυκυτάτου ὕφους τοῦ ὀμιλεῖν, εἴλκυσεν μερικὸς ἡμιαγρίους κατοίκους τῆς Παλι|ονάγουστας λεγομένης καὶ ἐκατέβηκεν εἰς τὴν καθ' ἑαυτοῦ σημερινὴν Νάουσσαν καὶ ἔνδεκα, λέγουσιν, οἰκίαι, ζῶν ὁ Σιάχη Λιάνης, 6

¹ Τὰ κακῶς λεγόμενα λουτρά τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Θεσσαλονίκης - Πέλλης πλησίον τοῦ χωρίου Ἁγιοὶ Ἀπόστολοι, ὅπου ἡ ἀρχαία Πέλλα.

ἐκτίσθησαν εἰς τὴν Νάουσσαν. Ὁ Σιάχη Λιάνης τὴν σκῆτην τοῦ τὴν ἔκαμεν εἰς τὸ σημερινὸν Κιόσκι, εἰς μίαν κατηφορικὴν ἄκραν, ὅπου καὶ ἐτάφη· ἀλλ' ἀφοῦ ἦλθεν ὁ Ἐβρενόζογλος ἀπὸ τὸ χατσηλίκι καὶ ἔμαθεν τὸν θάνατον τοῦ Σιάχη Λιάνη, διέταξεν καὶ ὁμοῦ μὲ ἐν ἀνθρώπινον μέτρον χῶμα νὰ σηκώσουν τὸν Σιάχη Λιάνη καὶ νὰ τὸν ὑπάγουν εἰς τὰ Γιαντισά, καθὼς καὶ ἔγινε, καὶ σήμερον εὐθίσκεται εἰς ἓνα τῶν τσαμίων τῶν Γιαντισῶν.

Ὁ Ἐβρενόζογλος ὄχι μόνον ἔγινεν αἰτία τῆς κτίσεως τῆς νῦν Ναούσσης, ἀλλ' ἔλαβε καὶ πρόνοιαν διὰ τὸ μέλλον τῆς, τόσον αὐτὸς καθὼς καὶ οἱ τῆς γενεᾶς τοῦ μεταγενέστεροι ἐζήτησαν καὶ ἐπῆραν ἢ μᾶλλον ἐπροίκισαν τοὺς κατοίκους τῆς Ναούσσης μὲ μεγάλον ἱερὸν φερμάνιον ἐκτὸς ἐνὸς καθῆ λεγομένου νομικοῦ καὶ ἐνὸς βοῦβόδα, οἵτινες θὰ ἀποτελοῦν τὴν δικαστικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἀρχήν, ἄλλος Ὁθωμανὸς νὰ μὴν κατοικήσῃ εἰς Νάουσσαν. Ὅλαι αἱ τῆς κοινότητος δημόσιαι πληρωμαὶ συνίσταντο εἰς γρόσια ἐνενακόσια· αὐτὴ ἦτον ὅλη ἡ πληρωμὴ· καὶ ταῦτα ἐδίδοντο εἰς τὸ τσιαμι τῶν Γιαντισῶν· καὶ ἀπὸ δύο κηρία ἐκάστην ἐσπέραν εἰς τὴν σκῆτην, ὅπου ἔκειτο ὁ Σιάχης Λιάνης, ν' ἀνάπτουν οἱ Ναουσσαῖοι. Τὰ προνόμια ταῦτα | ἐφυλάχθησαν καὶ ἐσεβάσθησαν ὅλοι οἱ Ὁθωμανοὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον σχεδὸν 7 ἕως εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Τεπελενλῆ Ἑπειρώτου Ἀλβανοῦ Ἀλῆ Πασιά, ὅστις πολλῶν ἄλλων μερῶν διὰ τῆς ἰσχύος του καὶ διὰ τὰς ἀθεμίτους ἁρπυγίας του ἐκαταπάτησεν· τούτου ἐπὶ τέλους καὶ τῆς Ναούσσης ἐκατάστρεψεν ὁ αὐτός.

Ὁ τύραννος οὗτος, ἀφοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δόξης του περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος, ἔκαμεν καὶ τοὺς υἱοὺς του πασιᾶδες, καὶ τὸν μὲν Μουχτάρ Πασιᾶν διοικητὴν Πελοποννήσου, τὸν δὲ Βελῆ Πασιᾶν εἰς Θεσσαλίαν, ἔδραν ἔχων τὴν Λάρισσαν καὶ Τούρνοβον καὶ περιφερόμενος κατὰ διαταγὴν τοῦ πατρὸς του εἰς ὅλα τὰ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του μέρη ἀπολύτως θύων καὶ ἀπολύων πᾶν τὸ προστυχὸν κατὰ τὰς ὁρέξεις του (ἐπειδὴ αὐτὸς εἰς τὴν ἀσέβειαν ὁμοίαζεν παρὰ πολὺ τὸν πατέρα του· ὁ πατήρ του ὅπου ἤκουεν εὐμορφον κοράσιον ἔσπευδε μέσον τῶν ἀνδραπόδων του, τῶν ἀφωσιωμένων κοτσαπασῆδων καὶ καπετανέων του, βιαίως τὸ ἤρπαξε καὶ τὸ ἐπήγαγεν εἰς Ἰωάννινα εἰς τὸν γυναικωνίτην του, ὅπου δὲν ἔλειπαν 50 καὶ 60 διαφόρων μερῶν τοιαῦτα κοράσια, ἀνανεούμενα κατὰ καιρὸν καὶ ἀπολύμενα ἐκ τῶν πρώτων μὲ φιλοδωρήματα καὶ μὲ προνόμιά τινα διὰ τοὺς γονεῖς των, διὰ νὰ παγιδεύῃ εὐκολώτερα τοὺς μετὰ ταῦτα· πόσοι ἄθλιοι μεγαλορρημονοῦσαν καὶ ἐπαινοῦντο δημοσίως δι' ἐκεῖνο ὅπου ἔπρεπε νὰ αἰσχύνωνται).

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος ἀνεφάνησαν δύο ἰσχυρὰ κόμματα εἰς 8 τὴν Νάουσσαν (μάλιστα ἤκμαζεν ἡ πόλις αὕτη καὶ ἀπὸ πλοῦτη καὶ ἀπὸ τέχνας· ὑπὲρ τὰς 2000 οἰκίας ἔμετροῦσεν) τὸ μὲν ἐν μέρος ἐφαίνετο συντηρητικὸν καὶ πλησιάζον εἰς τὸ δεσπόζειν· συνέκειτο κυρίως ἀπὸ τοὺς Δραγα-

ταίους ὀνομαζομένους, ἐξ ὧν ἀνεφάνη κατόπιν ὁ Μάμαντης· μετὸ μέρος αὐτῶν ἦτο αἱ πέραν τῆς γεφύρας Τσομαῖοι, κάποιοι Τσιπαῖοι καὶ κάμποσοι ἀπὸ τοὺς εὐπορωτέρους τῆς μεσαίας τάξεως· εἰς τ' ἄλλο μέρος δὲ ἀνεφάνη κομματάρχης ὁ Ζαφειράκης, νεανίας πεπαιδευμένος εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου τότε ἤκμαζαν· τακτικῶς πολλὰ ἔτη διήκουσεν ὅλην τὴν σειρὰν τῶν τότε μαθημάτων· αὐτὸς εἶχε μεγάλην κλίσιν καὶ εἰς τὸ στρατιωτικόν· δι' αὐτὸ ἐσχετίσθη μετὸς καπετανέους, μετὸν Γέρο Καρὰ Τάσον, ὅστις διοικοῦσεν στρατιωτικῶς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βέροιας, καὶ μετὸν καπετὰν Γάτσον, ὅστις ἦτον ἀρματολὸς διοικητὴς ὅλης τῆς ἐπαρχίας Βοδενῶν· αὐτοὶ οἱ δύο ὀπλαρχηγοί, πλησιέστατα κατοικοῦντες, μόλις 1 ἢ καὶ 1 1/2 ὥραν ἢ ἔδρα των ἀπέειχεν ἀπὸ τὴν Νάουσαν· ὁ εἰς κατοικίαν εἶχεν εἰς τὸ Περισόρι, καὶ ὁ Καρὰ Τάσος εἰς τὸ Βιχαλεύρι.¹ ὁ Ζαφειράκης μάλιστα ἐπαρακίνησε τὸν γέρο Καρὰ Τάσο τὸν μεγαλύτερον υἱόν του Γιαννάκην εἰς τὰ ἴδια σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων νὰ συστήσῃ, ὅπου καὶ ἐμαθήτευσεν κάλλιστα· τὸν δὲ μικρότερον υἱόν του Δημήτριον, Τσάμην | 9 ἐπικληθέντα (διότι ἦτο ὑψηλοῦ ἀναστήματος, ἀρρενωπὸς καὶ εὐειδέστατος) Δημήτριον Καρὰ Τάσον ὁ ἴδιος Ζαφειράκης τὸν ἀνεδέχθη ἀπὸ τὴν κολυμβήθρα καὶ ὑπ' αὐτὸν ἐβαπτίσθη· τότε ἐσχετίσθη καὶ συγγενικῶς μετὸς μνησθέντας καπετανέους. Ἐκτοτε ἤρχισεν τολμηρότερα καὶ θαρραλεώτερα νὰ σχηματίζῃ ἰσχυρὸν κόμμα εἰς τὴν πόλιν. Ἀφωσιώθησαν εἰς αὐτὸν πρῶτον αἱ συντεχνίαι τῶν ὀπλοποιῶν, Πλικαῖοι καὶ Τσοβαραῖοι, κατόπιν δὲ ὅλοι οἱ φιλελευθέρωτεροι. Ὁ Ζαφειράκης δὲν ὤκνευεν νὰ τοὺς γυμνάξῃ, νὰ συμπαιζῇ μαζί τους, ἕνα ἕκαστον νὰ τιμᾷ κατ' ἀξίαν· κατόπιν ἔκλεξεν τοὺς καλύτερους κυνηγούς, ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον νὰ ἐξέροχεται εἰς τὸ κυνήγι μετὰ αὐτούς. Μετὰ ταῦτα ἀπέκτησεν κατ' ὀλίγον εἰς τὴν Νάουσαν δικτατορικὴν ἐπιρροήν, καὶ ἔγινε φόβητρον τῶν Δραγαταίων, Ἀντωνάκιδων καὶ λοιπῶν δεσποτοφρονούντων ἢ ἐναντιοφρονούντων κατ' αὐτόν.

Τότε ἤρχισεν ὁ Ζαφειράκης νὰ διεγείρῃ πλαγίως τὸ κόμμα του νὰ ζητήσουν λογαριασμὸν ἀπὸ τοὺς ἐναντίους του, οἵτινες εἶχαν τὸν κοτσαπασισμόν, καὶ τότε δὴ τότε ἐκρέμασαν κάποιον Τσατσόρην εἰς τὸ Κιόσκι, ἐλεηλάτησαν τὴν οἰκίαν του, πρὸς τὸ θεαθῆναι ἐδημοπράτησαν τὴν παρουσίαν του δῆθεν ἀπέναντι χρέους πρὸς τὸ δημόσιον· φυλακίσεις, δολοφονίαι καὶ τόσα ἄλλα κακουργήματα συνέβησαν· οἱ ἐπισημότεροι ἐναντίον τοῦ Ζαφειράκη, τεχνιέντως κατέφυγαν εἰς τὴν προστασίαν τοῦ τότε παντοδυνάμου Ἀλῆ Πασῆ καὶ ἐζήτησαν φρουρὰν παρ' αὐτοῦ νὰ στείλῃ εἰς Νάουσαν. | Ὁ μεγα- 10 λέπιβουλος Ἀλβανός, καθὼς ἀπειρα πάμπολλα ἰδιόκτητα χωρία ἐνομοποίη-

¹ Γράφε Διχαλεύρι. Ἐκεῖ ἐγεννήθη ὁ Καρατάσιος. Μετῴκησεν εἰς Νάουσαν ὅπου καὶ ἐγεννήθησαν τὰ τέκνα του. Πρβλ. Β α σ δ ρ α β ε λ λ η ν, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας, Β' ἔκδοσις, σ. 116.

σεν διὰ θαδιουργιῶν καὶ ψευδοπωλήσεων ἄνευ χρημάτων, τὰ ὁποῖα ἕως σήμερον ὀνομάζονται ἱμλιάκια, δηλ. ἐθνικά· διότι, ἀφοῦ ἐφονεύθη ὁ Ἄλῃ Πασιᾶς, τὰ ἐδήμευσεν ἡ κυβέρνησις (χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ) ὡς νόμιμον ἰδιοκτησίαν τοῦ ἰδίου Ἄλῃ, τοῦ τυράννου τῆς Ἡπείρου (καὶ ποῖος ἡδύνατο εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νὰ ἀναφερθῇ καὶ νὰ κάμῃ αἰτήσεις καὶ παραστάσεις τοιαύτας; παραχρῆμα ἐστελλετο εἰς τὴν ἀγχόνην ὅστις ἐτόλμα) ὁ μεγαλεπίβουλος, λέγω, Ἄλβανὸς εὐχαριστηθεὶς εἰς τὴν αἴτησιν τῶν Ναουσσαίων ἐτόιμασεν νὰ στείλῃ φρουράν. Ἄλλ' ὁ Ζαφειράκης ἐννοήσας, συνεννοήθη μὲ τοὺς μπέηδες τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ ὁποῖοι τοῦ ὑπόσχοντο ὅτι θὰ ἐνεργήσουν εἰς τὴν πρωτεύουσαν· τὸν ἔλεγον νὰ ἐνδυναμωθῇ μὲ ὄπλοφόρους καὶ νὰ ἀντισταθῇ ἐνόπλιως εἰς τὴν φρουράν τοῦ Ἄλῃ καὶ ἐκεῖνοι θὰ πάρουν ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν πύλην φερμάνι νὰ μὴν ἀνακατωθῇ ὁ Ἄλῃ Πασιᾶς εἰς τὴν Νάουσσαν. Ὁ Ζαφειράκης δὲν ἐδέχθη τὴν φρουράν, ἐπολιορκήθη ἡ Νάουσσα ἀπὸ Ἄλβανούς· ἡ πολιορκία διήρκεσεν ὑπὲρ τοὺς 6 μῆνας· ἠναγκάσθη ὁ Ζαφειράκης νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν· μίαν νύχτα μὲ 50 ἕως 60 ὄπλοφόρους διῆλθεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολιορκητῶν καὶ ἔφθασεν εἰς Γιαννιτσὰ καὶ κατόπιν εἰς Θεσσαλονίκην. Οἱ δὲ Ἄλβανοὶ εἰσῆλθον εἰς Νάουσσαν καὶ μὲ τὸν πλέον ἡμερον τρόπον ἐφέρθησαν ἕως ὅτου νὰ λάβουν εὐχαριστήρια ἔγγραφα | διὰ τὸν Ἄλῃ Πασιᾶ, ὡς κατηγορητήρια διὰ τὸν Ζαφειράκην. Τοῦτο 11 συνέβη περὶ τὰ 1803. Τότε ὁ μὲν Ζαφειράκης ἐξωρίσθη εἰς τὸ Ἅγιον Ὀρος, ὁ δὲ Ἄλῃ Πασιᾶς ἔβαλε φρουράν Ἄλβανῶν εἰς τὴν Νάουσσαν.

Συνέτεινεν ὄχι ὀλίγον ἡ ἀντίστασις τοῦ Ζαφειράκη διὰ νὰ μὴν ψευδοπωληθῇ ἡ Νάουσσα ὡς πολλὰ ἄλλα χωρία ὡς εἶπομεν ἔμπροσθεν· ὁ μὲν Ἄλῃς ἐντρέπετο νὰ μὴν κατηγορηθῇ διὰ τοιαύτην πράξιν, διότι προηγουμένως εἶχε γράψῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὅτι τὸν ζητοῦσαν οἱ Ναουσσαῖοι προστασίαν, διότι ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τοιοῦτον καὶ τοιοῦτον κάποιον Ζαφειράκην, καὶ οὕτως εἶχεν ἀποφασίσει τὴν πολιορκίαν, δι' αὐτὸ λοιπὸν λέγω, ὅτι ὠφέλησεν ἡ ἀντίστασις κατὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ Ἄλῃ Πασιᾶ. Ἡ ἐξορία τοῦ Ζαφειράκη περίπου 11 ἐνιαυτοὺς διήρκεσεν, καὶ μόλις ἔλαβε τὴν ἄδειαν καὶ μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου μὲ διάφορα μέσα ἐνεργοῦσεν νὰ βγάλῃ φερμάνι καὶ νὰ λάβῃ ἕνα πολίτην Ὀθωμανὸν διὰ διοικητὴν Ναούσσης, καὶ οὕτω νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα ἐντίμως. Ἐπειδὴ ὁ Ἄλῃς ἤρχισε νὰ ἀπειθῇ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐψυχράνθησαν κατ' αὐτοῦ οἱ προστάται του, τότε εὔρεν ὁ Ζαφειράκης τὸν κατάλληλον καιρὸν ἐπῆρεν καὶ φερμάνι, καὶ βοεβόδαν Ὀθωμανόν, καὶ ἦλθεν εἰς Νάουσσαν, ὅπου οἱ Ναουσσαῖοι τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ λαμπρὰς παρατάξεις· ἅμα ἐπάτησεν εἰς Νάουσσαν, ἐζήτησε λογαριασμὸν ἀπὸ τὸν Μάμαντην Δραγατᾶν, καὶ τὸν ἔβγαλεν χρεώστην εἰς νομίσματα τοῦ τότε καιροῦ περίπου 33000 γρόσια· μὴ δυνάμενος ὁ Μάμαντης νὰ τὰ πληρώσῃ δι' 12 ἄλλης ὁδοῦ εὐρέθη ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐκρύβη εἰς τὸ Ἀγγλικὸν προξενεῖον,

ἔπου εἶχεν πρωτοφύγει καὶ ὁ Ζαφειράκης διὰ νὰ μὴν ἐξορισθῆ. Οἱ δὲ ὀπαδοὶ καὶ κοινοὶ συνεργάται του ἔφυγαν, ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ὁ Ἀντωνάκης,¹ ἱατρὸς εἰς Γιαννιτσά, Τάσος Τσιώμη εἰς Κατερίνην καὶ ἄλλοι ἄλλοῦ. Ὁ δὲ Ζαφειράκης κύριος τῆς Ναούσης ἀνενόχλητος ἔμεινεν.

Μετ' ὀλίγον καιρὸν μετὰ τὴν προγραφὴν (φερμανλὶν τουρκιστὶ) τοῦ Ἀλῆ Πασιᾶ καὶ μετὰ τὸν φόνον του,² ἤρχισεν νὰ φαίνηται καὶ νὰ ἐβγαίη εἰς φῶς ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία τοῦ Ρήγα Φερραίου, καὶ εἰς τὰ μέρη ταῦτα ὁ Μανουλάκης Παπαῖ Σερραῖος βαθύπλουτος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μεμνημένος ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν Ἑταιρίαν ἐπανεστάτησε καὶ ἐτοποθετήθη εἰς Κασσιάνδραν καὶ Ἁγιὸν Ὅρος. Ἐπολέμησεν γενναίως ὑπὲρ τοὺς 7 μῆνας μὲ τὸν Λουμποῦτ Πασιᾶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐντίμως ὑποχώρησεν μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας, μὲ τοὺς ὀπαδοὺς του ὅλους μετέβη εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος. Μετ' ὀλίγον ἐπανεστάτησαν οἱ καπετανεῖοι τοῦ Ὀλύμπου, πρὸς αὐτοὺς ἔστρεψε τὰ ὄπλα ὁ Λουμποῦτ πασιᾶς, μετ' ὀλίγον καὶ αὐτοὶ ὑπεχώρησαν, καὶ μετέβησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ Νάουσσα ἐδοκίμασε τὴν τύχην της τὸ 1822, τὴν μεγάλην τεσσαρακοστήν, ἐπανεστάτησεν ὁ Ζαφειράκης, οἱ δύο ὀπλαρχηγοί, Καρατάσιος καὶ Γάτζος οἵτινες ἕως τέλους ὡς ἀδελφοὶ ἔζησαν καὶ ἅμα ἐτελείωσεν | καὶ ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ φυσικὸν θάνατον ἀμφότεροι ¹³ ἀπεβίωσαν, ὁ εἷς εἰς τὴν Κόρινθον,³ ὁ ἕτερος εἰς Ἀταλάντην.

Περίεργον ἐνῶν ἔκ νεαρᾶς τῶν ἡλικίας μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας εἰς διαφόρους μάχας καὶ ἐφόδους διέπρεψαν, καθὼς εἰς τὴν μάχην τῆς Πέτας ὅπου ἐφονεύθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ καπετὰν Γκάτσου, καπετὰν Πέτρος⁴, καὶ τόσοι ἄλλοι συγγενεῖς τῶν ἐκλεκτοῦ στρατιῶται, ὡσαύτως ὁ Καρατάσος εἰς τὸ Νεόκαστρον, εἰς τὸν Σχοινόλακα⁵ μετὰ πολυαριθμίου στρατοῦ τοῦ Αἰγυπτίου Ἱμπραῖμη, ἀπὸ τὰς 2 ὥρας τὸ πρωτὶ τουρκιστὶ ἕως εἰς τὰς 10 ὥρας ὀκτὼ ἐπολέμησεν ἔχων 180 στρατιώτας Μακεδόνας ἐκλεκτοὺς ὅπου ὁ καθεὶς ἔδειξεν δι' ἀξιωματικὸν ὅλοι συγκενολόγους μετὰ τὸν Γεροκαρατάσον, εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐφώναξεν ὁ Καρατάσος «εἰς τοὺς κόκκινους παιδιὰ εἰς τοὺς κόκκινους τουφεκάτε» δηλ. εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς αἰγυπτίους οἵτινες ἐφό-

¹ Πρόκειται περὶ τοῦ Ἀντωνίου Περδικάρη. Πρβλ. Σ τ ο υ γ ι α ν ν ᾶ κ η ν - Π λ α τ α ρ ῖ δ η ν, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 146 ὑποσημ.

² Τόσον ἡ χρονολογία τοῦ φόνου τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλή, ὅσον καὶ ἡ χρονολογία τῆς ἰδρύσεως τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας συγγέονται ἐνταῦθα ἀπὸ τὸν χρονικογράφον. Καὶ ἄλλοι ὑπέπεσαν εἰς ἱστορικὰς ἀνακριβείας συγγέοντες τὸ πατριωτικὸν κίνημα τοῦ Βελεστινῆ χρονολογικῶς μὲ τὴν 18 ἔτη ἀργότερον ἰδρυθεῖσαν Φ.Ε. Βλέπε Β α - σ δ ρ α β ἔ λ λ η ν, σελ. 27.

³ Ὁ Καρατάσιος ἀπεβίωσε καὶ ἐτάφη εἰς τὴν Ναύπακτον ὡς διοικητῆς τῆς 7ης χιλιαρχίας. Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η ς, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 180.

⁴ Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η ς, σελ. 154.

⁵ Αὐτόθι, σελ. 171, ὅπου περιγράφεται ἡ μάχη τοῦ Σχοινόλακα τῆς Μεσσηνίας μὲ πρωταγωνιστὴν καὶ νικητὴν τὸν Καρατάσον καὶ τοὺς ἀτάκτους του.

ρουν κόκκινους γιακάδες λεγομένας, καὶ οὕτω τὴν δεκάτην ὥραν ἤρχισεν ὁ καιρὸς νὰ ψιχαλιῆ, ἐσυννέφιασεν, ἔπαυσαν οἱ ἄραβες νὰ ἐβγάζουν στρατεύματα, ἐκάθησαν νὰ φάγουν ψωμί, ἤθρεν τὸν καιρὸν ὁ Γεροκαρατάσος ἔκδυσε ὅλους τοὺς φονευμένους ἄραβας καὶ ἐφόρτωσεν 45 μουλάρια ὄπλα καὶ ἐνδύματα, καὶ ἠσύχως, ἠσύχως ἐτραβήχθη εἰς τὸ Ἄργος, μετέβη ὡς ἀπὸ πανήγυριν ἐπιστρέφων χωρὶς καὶ νὰ ματωθῆ οὐδεὶς τῶν Μακεδόνων, διότι ἦτο κάλλιστα ὀχυρωμένοι, τότε ἡ προσωρινὴ διοίκησις διὰ νὰ συγχαρῆ τὸν Καρατάσον καὶ νὰ τὸν προσκαλέσῃ εἰς Ναύπλιον, ἐνῶ δὲν ἦτο συγ- 14
χωρημένος τότε, ὀπλαρχηγὸς νὰ ἔμβῃ εἰς Ναύπλιον ἄνευ ἀδείας τῆς διοικήσεως, ὁ ἀφελὴς καὶ ἀθῶος Καρατάσιος τοὺς εὐχαρίστησεν λακωνικῶς, σπαρτιατικῶς: «δὲν ἔχω δουλειὰ εἰς τ' ἀνάπλι, ἐκεῖνοι ἄς κυττάζουν τὴν πολιτικὴ δουλειὰ τους, ἡμεῖς τὴν ἰδικὴν μας στρατιωτικὴ, ἔτσι νὰ τοὺς χαιρετᾶς ἀκοῦς; !! »

Ἄφοῦ ἐπανεστάτησεν ὁ Ζαφειράκης, ὁ Μάμαντης εὗρεν κατάλληλον ἐποχὴν ν' ἀφοσιωθῆ εἰς τὸν Λουμπουτ πασιᾶ δεικνύων τὸν ἑαυτὸν του εἰς τοὺς ὀπαδοὺς του ὑπήκοα...¹ ὡς Βασιλεῖς τῶν ὀθωμανῶν, καὶ ἀμέσως ὁ Λουμπουτ πασιᾶς ἐπῆρεν αὐτὸν καὶ τὸν ἱατρὸν Ἄντωνάκην ὅπου πρὸ πολλοῦ ἀπὸ φόβον τοῦ Ζαφειράκη, διέμενεν καὶ ἐπηγγέλλετο τὸν ἱατρὸν εἰς Γενιτσά: αὐτοὺς ἔχων πλησίον του εἰς τὴν κατὰ τῆς Νάουσας ἐκστρατεῖαν του εἶχεν 18,000(;) ² στρατὸν διήρκεσεν ὑπὲρ τὰς 50 ἡμέρας ³ ὁ πόλεμος, ἐπὶ τέλους ὑπέδειξαν οἱ ἀφωσιωμένοι καλοὶ πατριῶται τὸ ἀφύλακτο μέρος λεγόμενον «ἀλώνια» καὶ ἔσπευσαν οἱ ὀθωμανοί: ποῖος πρῶτον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, νὰ λάβῃ τὸν ἔπαινον τοῦ πασιᾶ καὶ τὰ δῶρα· ἀλλ' ἡ θεία δίκη τὸν ἔφθασεν, τὸν πρῶτον μὲ τοὺς ὀπαδοὺς του ἐφονεύθησαν ἀπὸ τοὺς ὀλίγους φύλακας Ναουσσαίους, οἱ ὅποιοι ἀβλαβεῖς ἐτραβήχθησαν πρὸς τὰ ἄνω εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Δημητρίου ὅπου οἱ γενναῖοι Σουγκαράδες ἀδελφοὶ 5 μετὰ πολλῶν ἄλλων συγγενῶν τῶν ἐφύλαττον τὴν ὀχυρὰν ἐκείνην θέσιν· ἅμα ἔλαβε τὴν εἶδησιν ὁ Ζαφειράκης ὅτι οἱ τοῦρκοι εἰσῆλθον ἐντὸς τῆς | πόλεως καὶ λεηλατοῦν, θύουν καὶ ἀπολύουν εἰς τὸ κάτω μέρος, ἀμέσως 15
μὲ τοὺς ὀπλοποιοὺς καὶ κυνηγοὺς ἐκλείσθη εἰς τὸν πύργον πλησίον εἰς τὴν ἀράπιτσαν (ποταμὸς) εἰς τὴν ἄκραν τῆς χώρας ὡς εἰς ἀκρόπολιν, ἐβάσταξεν τρεῖς ἔτι ἡμέρας πολεμῶν καὶ ἔδωκεν καιρὸν εἰς τοὺς χριστιανούς, ἐξήρχοντο πρὸς τὰ βουνὰ ἀπὸ τὴν Κλεισούρα, καὶ πολλοὶ ἐσώθησαν εἰς τὸ Γραμματικόβον ⁴ ὅπου καὶ ὁ πατὴρ μου εἶχεν πρῶτος καταφύγει μὲ ὀλόκληρον οἰκογένειαν, θήλεά τε καὶ ἄρρενα τρία, τέκνα καὶ ἡ Μήτηρ μου καὶ ὁ ἴδιος,

¹ Μία λέξις ἔλλειπει. Ὁ ἀντιγραφεὺς δὲν κατώρθωσε φαίνεται νὰ τὴν ἀναγνώσῃ.

² Τὸ ἀντίγραφον ἔχει ἀριθμὸν 18000, ἀλλὰ ἀναγινώσκεται καὶ 18900.

³ Ἀπὸ τῆς 3ης Μαρτίου ἕως τὴν 18ην Ἀπριλίου 1822. Β α σ δ ρ α β ε λ λ η ς , ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 137.

⁴ Ἄνω καὶ Κάτω Γραμματικὸν τῆς ἐπαρχίας Ἑορδαίας.

χρησίμευσεν ὁ πατήρ μου διὰ νὰ ὑποδέχεται καὶ περιθάλλη τοὺς ἀποφυγόν-
τας τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὸν θάνατον, οὕτω κατόπιν ὁ Ζαφειράκης, ἀφοῦ
τραγικὸν θάνατον ἔδωκεν ἐντὸς τοῦ πύργου εἰς βρέφη τινὰ διὰ νὰ μὴν σκού-
ζουν, διὰ τῶν κλαυμάτων ἡσυχῶς χωρὶς νὰ ἐννοήσουν οἱ τοῦρκοι, ἐξῆλθε
καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον καὶ ἀνταμώθη μὲ τοὺς ὄπλαρχηγοὺς
Καρατάσιον καὶ Γκάτσον οἵτινες τὸν ἐπερίμεναν.

Ἄμα ἀνταμώθη ὁ Ζαφειράκης μὲ τὸν Καρατάσιον καὶ Γκάτσον ἐση-
κώθησαν στιγμαίως καὶ ἀπεφάσισαν νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀλλ' ἐ-
πειδὴ τὸ στένωμα τὸ ἀπέχον ἀπὸ τὴν θέσιν ὅπου ἦτον τὸ Φρανκότης¹ ὥρας
4 ὑποπεύθησαν μὴν τὸ κατέχουν οἱ κονιάροι (ὀθωμανοὶ) καὶ ἔκριναν εὐλο-
γον νὰ μένουν εἰς τὸ λημέρι (θέσιν)· ὁ μεγαλύτερος υἱὸς τοῦ Καρατάσιου,
Γιαννάκης καὶ ὁ Ζαφειράκης μὲ τὰ γυναικόπαιδα, καὶ ἂν δὲν εἶναι φυλα-
γμένο τὸ Φρανκότης ἀπὸ τοὺς ὀθωμανοὺς νὰ ἐπιστρέψουν 3 ἢ 4 στρατιῶται,
νὰ δώσουν εἶδησιν εἰς τὸν Ζαφειράκην | νὰ κινήσουν καὶ αὐτοὶ κατόπιν 16
καὶ ἐκεῖ νὰ τοὺς φθάσουν· ἄλλως νὰ πολεμήσουν μὲ τοὺς κονιάρους καὶ ἀρ-
γότερα νὰ μεταβοῦν ἀφοῦ παρὼν τὴν εἰρημένην θέσιν· ἀλλὰ κατὰ δυστυχί-
αν εἰς τὸ διάστημα τῶν 8 ὥρῶν...² καὶ ἐπιστραφεῖς εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην
κακοκαιρία, ὀμίγη, καὶ ἔχασαν τὸν δρόμον τους, περίπου χίλιοι κονιάροι
καὶ γκέγκηδες οἱ ὅποιοι εἶχον ἀκούσει τὸν χαλασμὸν τῆς Ναούσης ἔτρεχαν
νὰ προφθάσουν καὶ αὐτοὶ διὰ νὰ λαφυραγωγῆσουν, αὐτοὶ ἔπεσαν ὡς συνή-
θως λέγεται εἰς τὴν θέσιν ὅπου ἐστέκετο ὁ Ζαφειράκης μὲ τὰ γυναικόπαι-
δα, καὶ μόνον ὁ Ζαφειράκης, Γιαννάκης, ἓνας ψυχογιὸς τους καὶ δύο στρα-
τιῶται ἐγλύτωσαν ἀπὸ τοὺς κονιάρους· τὰ γυναικόπαιδα ἠχμαλωτίσθησαν
καὶ ἀπήχθησαν εἰς τὸ κιόσκι, ὅπου εἶχε στήση τὴν σκηπὴν τοῦ Λουμπουτ
πασιάς. Ὁ Λουμπουτ πασιάς ἀφοῦ ἐβεβαιώθη ὅτι οἱ ὄπλαρχηγοὶ καὶ ὁ Ζα-
φειράκης ἔφυγαν ἡσύχασεν καὶ θαρραλεώτερα διέταξεν τοὺς δημίους, νὰ σφά-
ξουν τοὺς ἀπὸ 15 ἐτῶν καὶ ἀπάνω, ὅσους συλλάμβαναν ζῶντας, οἱ τοῦρκοι
δημίους εἶχαν γύφτους καὶ Ἰουδαίους Θεσσαλονικεῖς· ἦτον ἀνθρωπομακε-
λεῖον ἄντικρυ εἰς τὴν σκηπὴν τοῦ πασιᾶ ἀπὸ τὸν μεγαλύτερον πλάτανον ἕως
εἰς τὸ τέλος τοῦ κιοσκίου, κατωφερὲς ὀλίγον τὸ μέρος· ὅταν ἐπαρησίασαν τὴν
Ζαφειράκινα, Καρατάσινα καὶ Γκάτσινα ἐνώπιον τοῦ πασιᾶ ἐρωτήθησαν διὰ
τὴν ταυτότητά των, ὁ Μάμαντης καὶ ὁ ἰατρὸς Ἀντωνάκης οἱ ὅποιοι πάντα
πλησίον τοῦ πασιᾶ εἶχον τὴν τιμὴν νὰ κάθονται ἀπεκρίθησαν ὅτι ἀληθῶς
ἐκεῖνα ἦσαν· τότε τὴν Καρατάσινα μόνον ἀπηγγόνισαν ἀπὸ τοὺς μαστοὺς ὡς
λέγουν τὰς δὲ | ἄλλας δύο αἰχμαλώτους μαζὺ μὲ τὰ τέκνα των ἐκράτησαν, ἧ 17
κατ' ἄλλους εἰς τοὺς ἰδίους κονιάρους τὰς ἐχάρησαν οἱ ὅποιοι τὰς ἐπώλη-

¹ Φρανκότης ἢ Φραγκότσι τῆς ἐπαρχίας Ἑορδαίας· τῶρα λέγεται Ἑρμακιά.

² Ἐλλείπουν ὀλίγαὶ λέξεις. Καὶ ἐδῶ ὁ ἀντιγραφεὺς δὲν κατώρθωσε νὰ ἀνα-
γνώσῃ τὸ χειρόγραφον.

σαν εἰς ἄλλους, ὄλο τὸ κιόσκι περίπου στρέματα 20 μὲ ὑπὲρ τὰς 10 πλατάνους τόπος τερπνότατος, ἀπ' ὅπου ἡ Θεσσαλονίκη καίτοι ἀπέχουσα ὥρας 14 φαίνεται, εἶχε μετασηματισθῆ εἰς πανήγυριν κλαυθμῶνος, ἔνθεν ἀνθρωπομακελεῖον, ἔνθεν ἀγοραπώλησις αἰχμαλώτων, γυναικῶν, παίδων, διηρημένων εἰς πωλητὰς διαφόρους, ἓνας ἔχων τὴν μητέρα, ἄλλος τὰ τέκνα, ἔσκουζαν καὶ τσίριζαν τὰ παιδιὰ διὰ τὰς μάνας των, ἀλλ' ἀδύνατον, διότι ἄλλος εἶχεν τοὺς μὲν, ἄλλος τοὺς δέ.

Ἄς παύσωμεν αὐτὰ διότι τρέμει ἡ χεὶρ καὶ δακρύζουν οἱ ὀφθαλμοὶ ἂν θελήσῃ τις νὰ ἐξακολουθῆ λεπτομερέστερα νὰ τὰ διηγηθῆ.

Ὁ Ζαφειράκης τέλος πάντων καὶ ὁ Γιαννάκης ἐπῆραν τὸν δρόμο διὰ νὰ φθάσουν τοὺς ὀπλαρχηγούς ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς εἶπομεν εἶχε πυκνοτάτην ὀμίχλην ὁ ὀρίζων ἐπεριπλανήθησαν καὶ ἐξέπεσαν εἰς τὸν κάμπον καὶ εἶδαν τὸ ἀδύνατον νὰ φθάσουν τοὺς πολλοὺς ἔκριναν εὐλογον νὰ κρυφθοῦν εἰς τὸ βάλτο ὀλίγας ἡμέρας καὶ κατόπιν ἴσως οἰκονομηθοῦν καὶ γλυτώσουν' πραγματικῶς ἡμέρας 15 δὲν ἐγνωρίσθησαν, ἀλλὰ τί δὲν κατωρθῶναι ἡ κυρία πείνα, ἠναγκάσθησαν νὰ φανερωθοῦν εἰς ἓνα μυλωνᾶν διὰ νὰ τοὺς δώσῃ ψωμί· ὁ μὲν μυλωνᾶς ψωμί τοὺς ἔδωσε ἀλλὰ συγχρόνως ἐπῆγεν εἰς τὸν Σουλιμᾶν Κόντον¹, ἀλβανὸν Καλενιώτην ὅστις ἐπεριφέρετο διὰ τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου μὲ κάμποσους ἀλβανούς, τότε ὁ μεταβατικὸς αὐτὸς ἀλβανὸς ἐπερίζωσεν | τὸν τόπον καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἤρρεν τὸν Ζαφειράκην, Γιαννάκην 18 πρῶτον υἱὸν τοῦ Καρατάσιου καὶ τὸν ψυχογιὸν τοὺς εἰς τὴν θέσιν Σοφολιᾶ καὶ πολεμήσαντες ἀπὸ τὸ πρῶτ' ἕως τὸ ἑσπέρας ἐφονεύθησαν καὶ Ζαφειράκης καὶ Γιαννάκης καὶ ψυχογιὸς των, ἡρωικὸν θάνατον ἔδωκαν ἄξιον τῆς γενναιότητός των.

Ἐνθυμῆθην κατάλληλον δύστιχον' ὅπου ἤκουσα παρ' ἐνὸς φίλου μου Τζαμαραῖλα Κεφαληναίου :

*Μὴν κάμης φίλον μυλωνᾶν, κουμπάρο μακελιάρη,
σαμαρᾶ καὶ κτίστη σύντροφο, κ' οἱ τέσσαρις γαῖδάροι.*

Ὁ δὲ Καρατάσιος καὶ Γκάτσος μετὰ 2,300 ἀνδρῶν διέσχισαν τὴν Θεσσαλίαν ὄλην μὲ ξίφη γυμνὰ καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἠγωνίσθησαν ἡρωικῶς εἰς διαφόρους θέσεις ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἱεροῦ ἀγῶνος.

Ἄς ἐπιστρέψωμεν πάλιν εἰς τὴν τάλαιναν Νάουσσαν' ἀφοῦ ἐντελῶς τὴν κατέστρεψεν ὁ Λουμποῦτ πασᾶς, μετ' ὀλίγον κατὰ συμβουλήν φαίνεται φρονιμωτέρων ἐκήρυσεν ἀμνηστειάν (ράγγη) διὰ νὰ κατοικηθῆ μὲ τὰ σωθέντα λείψανα, τότε ὁ Μάμαντης καὶ τινες τοῦ κόμματός του σωθέντες, ἐπρωτοκαθιδρόθη εἰς Νάουσσαν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκατοικήθη καὶ ἀπὸ τὸ χωρίον Δαρζίλοβον, Περισσόρη, Ὀσλιανη καὶ Κουτσούφλιανη, τὰ χωρία ταῦτα

¹ Περὶ τοῦ ντερβέναγα Σουλεϊμᾶν Κόντο βλέπε Β α σ δ ρ α β έ λ λ η ν , ἐνθ' ἄνωτ σελ. 122.

ἐκαταστράφησαν διὰ πυρὸς ἀπὸ τοὺς ἰδίους κατοίκους καὶ εἰσῆλθον ἐντὸς τῆς Ναούσης ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεώς των. Παύω πλέον νὰ διηγούμαι τὰ μετὰ ταῦτα διότι εἰς πολλοὺς ζῶντας εἶναι γνωστὰ πῶς ἔγιναν πάλιν κόμματα, ἀρχηγὸς ἐνὸς μέρους Πέτρος παπᾶ Ἀναστασίου καὶ κατόπιν Χατζῆ Πέτρος | μὲ ὄλους τοὺς Βουλγάρους¹ ὀπαδοὺς Δαρζιλοβίτας καὶ Περισιορίτας¹⁹ ἀπ' τ' ἄλλο μέρος ὁ Μάμαντης μὲ τοὺς παλαιοὺς Ναουσσαίους τοὺς γλυτωμένους ἀπὸ τὸν Λουμπούτ πασαῖ, διεπληκτίζοντο καθημερινῶς καὶ ἔδιδον τροφήν εἰς τὸν λαὸν ἐνοχλούμενοι οἱ ἄνθρωποι χάσκοντες αὐτούς.

Ὁ Μάμαντης διὰ νὰ δείξῃ πρὸς τὴν ὀθωμανικὴν ἀρχὴν ἀφοσίωσιν καὶ τελείαν πίστιν, συνέταξεν ἀναφορὰν ἐκ μέρους τῆς κοινότητος ἐπὶ βοϊβόδα τοῦ ντελῆ Ἰμπραϊμ καὶ ἐζήτησεν 100 οἰκογενείας ὀθωμανικὰς² νὰ κατοικήσουν εἰς Νάουσσαν δῆθεν πρὸς φύλαξιν καὶ οὕτω θὰ προικισθοῦν οὕτως αἱ οἰκογένειαι μὲ κτήματα τῶν ἐξ ὀλοκλήρου ἀφανισθέντων Ναουσσαίων, οὕτω ἐξεδόθη φερμάνι ἦλθαν τὰ περικαθάρματα τοῦ Σαρίγκιολη κονιάρου φύρδην μύγδην τοὺς ἔδωσεν ὁ Μάμαντης τὴν καλυτέραν συνοικίαν, τοὺς ἐμοίρασεν κτήματα ὅπως αὐτὸς ἤθελεν, τοὺς ἔκαμεν ἀλλαγὴ κατόπιν τὰ ὀνόμασεν Καρσιλίκη (ἀντίκρουσμα) καὶ μετὰ τινα καιρὸν ἐπὶ τατὰρ Σουλεϊμάν βοϊβόδα ἔκτισαν καὶ τσαμίον οἱ τοῦρκοι καὶ ἔτρεξεν ὁ Μάμαντης μετὰ μεγάλης χαρᾶς ἐφιλοδώρησεν εἰς τὰ θεμέλια τοῦ τεμένου εἰς τὴν θέσιν μάλιστα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου τὴν ποτὲ περὶφημον ἐκκλησίαν.

ΙΩΑΝ. Κ. ΒΑΣΙΛΑΒΕΛΛΗΣ

¹ Οἱ βουλγαρόφωνοι αὐτοὶ ἀπερροφήθησαν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους Ναουσσαίους καὶ τοὺς ἄλλους φυγάδας, οἵτινες ἀμνηστευόμενοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των.

² Διὰ τὸν ἐπιχειρηθέντα ἐκμουσουλμανισμὸν τῆς Ναούσης βλέπε Ἰ. Β α - σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Ἱστορικά Ἀρχεῖα Μακεδονίας Α'. Ἀρχεῖον Θεσσαλονίκης, σελ. 521, 522.